

Historie a pravda

(Na okraj otázky užitečnosti a zbytečnosti historie) [1958]

Nadpis i závěr příspěvku B. Pospíšila, jímž reaguje na článek A. Molnára o významu dějinného pochopení pravdy v Písmu, zdá se ubezpečovat, že historie není zbytečná. A přece, přihlédneme-li blíže, ukáže se, jak je pravý smysl tohoto ubezpečení vlastně právě opačný. Tam, kde jde o hledání „pravdy spasitelné“ a o postižení situace theologické, je prý historie opravdu zbytečná a někdy musí být i popřena. V jediné věci souhlasím s bratrem Pospíšilem: vyjasnění celého problému je opravdu nejvyšší žádoucí. Pokusím se tedy k němu přispět, i když k tomu těch několik řádek nemůže postačit. Otázka je nejen důležitá, ale také velmi nesnadná, a proto musím prosit čtenáře o trpělivost a soustředění. Vždyť snadná nebo méně významná otázka by neposkytla příležitost, aby se vytvořily tak vyhraněné názory, o nichž se zmínil i B. Pospíšil.

Bratr Pospíšil se dovolává nejen Kralických překladatelů, ale dokonce samotných pisatelů biblických knih a také učedníků a jejich současníků, když ukazuje na suverénnost, s níž zacházeli s „tzv. historickými“ údaji. To je však špatný argument, pomyslíme-li, že dějinné vědomí není nikterak samozřejmostí, kterou bychom mohli najít u lidí všech dob. Právě tak jako se nemůžeme dovolávat starých a zastaralých názorů na přírodu, nemůže být pro nás závazná ani míra smyslu pro historii být u pisatelů biblických knih, a tím méně u překladatelů. Dnešní naše pochopení dějin a dějinnosti je také plodem dlouhotrvajícího úsilí o hlubší pochopení jádra křesťanské zvěsti. Naše doba má vůbec větší smysl pro historii; už jenom proto musí dnešní vyjádření biblického poselství s tímto porozuměním pro historii počítat, a ne je obcházet nebo dokonce odstrkovat na periferii. Je však ještě vážnější důvod, který nás nutí odpírat Pospíšilovým názorům.

Jestliže je znevažováno toto hlubší porozumění všude tam, kde jde o postižení toho hlavního, nejdůležitějšího, je to polemika s určitým světovým názorem nebo alespoň s jedním jeho rysem. Tím ovšem nutně i sama tato polemika nabývá povahy světového názoru, i když se k tomu nepřiznává. To by v zásadě nebyla chyba, kdyby se pak určité myšlenkové schema nevydávalo za theologicky jedinečně legitimní. Musíme tedy především odmítnout každý pokus vyhrazovat si pro takové schema autoritu Písem. Zároveň tím chceme říci, že je nejen přípustné, ale přímo nezbytné podrobit každý takový prvek světového názoru důkladnému zkoumání a podrobné kritice.

B. Pospíšil klade proti sobě historickou situaci a theologickou situaci jako dvě protivy. Klíčem k pochopení všech míst v Písmu je postižení právě této theologické situace, a to někdy vyžaduje dokonce i popření historie. Což neznamená nic jiného, než že theologická situace je vůbec vyňata z historického souvisu, že nemá s historií vůbec co dělat, že není

kontaktu mezi historií a „pravdou spasitelnou“. Proto také aplikace nalezené pravdy znamená ztotožnit vlastní já a vlastní situaci s theologickou situací té či oné biblické postavy. Lidská situace je však vždycky uložena v dějinném průběhu, zatímco theologická situace nemá s dějinami co dělat. Nemůže proto ztotožnění vlastní situace se situací theologickou znamenat nic jiného než vytržení z dějinné souvislosti. Pospíšil mluví o setkání s Bohem jakožto s věčností, kdy pro člověka (v mezní situaci) přestává existovat čas, prostor i historické podmínky a existuje jen slovo, příkaz, zaslíbení. Ahistoričnost theologické situace se obrazí v tom, že všechna místa v Písmu jsou v zásadě na téže rovině, takže v tom podstatném, co zvěstují, odkazují na sebe navzájem. Theologický záměr je všechna bez ohledu na jejich dějinné vrstvení sjednocuje právě tím, že je ode vsí historie i času i prostoru odtrhuje, osvobozuje.

Zdá se mi, že tady nastal přesun z myšlení theologického v mytologické. Vždyť to je přece pro mýtus charakteristické, že události v čase převádí na mimočasového jmenovatele a tam, kde to není docela možné, že zbavuje časový průběh alespoň historického charakteru, že jej činí jakýmsi návratným schematem. Theologická situace, v níž se člověk v Pospíšilově pojetí ocitne, je čímsi stereotypním, takže člověk ztrácí osobitý a tím i osobní vztah k tomu, kdo jej oslovuje a s čím se na druhé straně dostává do kontaktu, a ztotožňuje se se situací biblické postavy, která není postavou historickou, nýbrž pouze ztělesněním, ztvárněním, obrazem jakéhosi theologického (či spíše mytologického?) stereotypu. Místo aktuálního božského oslovení určité osoby vidíme schema věčného vztahu mezi Bohem a člověkem, do něhož by se měla natěsnat i naše osobní, individuální situace – byť za cenu ztráty vsí osobitosti a individuálnosti.

Vposledu tu jde o dvojí pojetí pravdy: buď pravda míří do individuální a dějinně zakotvené lidské situace, buď oslovuje člověka osobně, a tedy i osobitě, pokaždé znovu a také nově, neopakovatelně, anebo tomu tak není a pravda nemá s konkrétním člověkem, tj. se mnou a s tebou co dělat. Molnár to vidí dobře: jestliže odtrhnu pravdu od docela určité, konkrétní situace v minulosti, jestliže přestanu dbát toho, že i tenkrát oslovila pravda docela určité lidi v určité dějinné chvíli, nikdy se mi už nepodaří ji spojit s dneškem. Právě tím, jak pravdu odtrhnu od její minulé aktuality, odtrhuji ji současně ode všeho, čím je pro mne dnešek a zítřek. Avšak pravda, která není pravdou pro tuto chvíli, pro tento okamžik, přestává být skutečnou, mocnou pravdou a je pouhým stínem, vyprázdňenou, hluchou a němou abstrakcí. Pravda je svrchovaná, nikoli obecná. Pravda vítězí, a to si nesmíme plést s věčnou neměnností a neotrěsitelností. Nehybná pravda by nemohla zvítězit.

Spjatost pravdy s určitou osobní a dějinnou situací neznamena ovšem, že se tak pravda stává součástí historických proměn. Pravda sama není uzavřena do dějin, není sama dějstvím, není totožná s daným průběhem

událostí. Alternativou však není její neměnnost uprostřed historického dění. Pravda se projevuje a uskutečňuje právě v konkrétních událostech, osvědčuje se v dějinách a vítězí nad historickými danostmi - není tedy od nich odloučena. Živá pravda je přítomna všude tam, kde je opravdové lidské úsilí a kde jdou věci kupředu - i když žádný dosažený výsledek ji nepohlí, v sobě nezavře a není tak jejím konečným vtělením. Pravda není nikdy tam, kde věci stojí nebo kde se pohybují v kruhu, ujařmeny setrvačností. Přítomností pravdy se však každá situace otvírá, vzniká v ní vnitřní napětí mezi cestou setrvačnosti a cestou pravou, která se setrvačnosti brání a která si musí vyhledat svůj vlastní směr, směr nový, nevyzkoušený, bez berel analogie a schematu. Pravda prolamuje uzavřenost dějinné i osobní situace a otvírá perspektivu pravého východiska, pravé cesty, pravého cíle. Napětí mezi touto perspektivou a výhledem na setrvačný postup události je jedinou příležitostí k poznání pravdy. Pravda je výzvou, abychom se vydali na novou cestu. Avšak my nemůžeme vykročit než právě z místa, na němž stojíme. Proto pravá cesta je vždy cestou určitými osobními a dějinnými okolnostmi, pro nás právě tak jako pro Kralické, pro učedníky jako pro pisatele biblických knih, pro proroky i pro všechny lid Hospodinův. Proto bez porozumění pro osobní a dějinné okolnosti zůstaneme před každým místem biblické zvěsti jako slepí a hluší. A tím, že si odřežeme takto každý vztah k dějinné situaci, i k situaci dnešní, způsobíme, že nám odumře schopnost reagovat na skutečnosti kolem sebe (a k tomu nás právě vede pravda, ne abychom se dostali do nějakého stavu či rozpoložení). To by byl únik ze světa, a tím i zrada, o níž se zmínil i Molnár.